

ABORDARE ANTROPOLOGICĂ

asist. dr. arh. Anda-Ioana Sfinteș *; soc. mrd. antropologie Ruxandra Păduraru **

* Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București

** Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București

anda.sfintes@uauim.ro, ruxandra.paduraru@s.unibuc.ro

Introducere

O abordare arhitecturală centrată pe aspecte antropologice pune accent pe utilizatori, căutând să răspundă nevoilor acestora prin arhitectură. O astfel de abordare nu pleacă doar de la cunoașterea nevoilor însă, ci mai ales de la înțelegerea în profunzime a realităților și problemelor cu care actorii se confruntă, a valorilor și identităților pe care și le asumă, a modului de viață, aspirațiilor, relațiilor pe care le dezvoltă sau ar vrea să le dezvolte cu ceilalți etc. Înțelegerea (privită drept îndepărtare de propriile preconcepții și valori ale viitorului arhitect/arhitectului) este un prim pas. Acesta trebuie urmat de identificarea posibilităților reale de intervenție ce pot avea impact social – identificarea aspectelor asupra cărora este propice a se interveni și a tipurilor de propuneri pertinente, urmărind responsabilitatea socială a arhitectului în relație cu ceea ce actorii vizați sunt pregătiți (nu neapărat în mod conștient) să își asume sau aproprieze, cu ceea ce ar însemna, pentru ei, îmbunătățire a condițiilor de viață și de lucru, progres, dezvoltare (personală, socială, economică etc.), împuternicire [*empowerment*] etc. Capacitatea arhitecturii de a influența pozitiv comportamente (de la contribuții în creșterea gradului de conștientizare a unor probleme sociale precum inegalitatea și schimbarea atitudinii față de categoriile sociale supuse discriminării până la creșterea productivității la locul de muncă) se traduce, în final, în valoare a obiectului de arhitectură (Augustin & Coleman, 2012).

Programul de arhitectură construit nu va putea răspunde niciodată nevoilor tuturor categoriilor de actori [*stakeholders*] identificați în contextul dat (utilizatorilor – drept consumatori ai spațiului și/sau funcțiunilor, beneficiarilor – drept actori ce vor beneficia de câștiguri de naturi diverse în urma implementării proiectului, finanțatorilor – drept categorii de actori ce dispune de resursele materiale necesare construirii etc.). Chiar și în cazul unei aceleiași categorii de actori nevoile pot fi diverse, numeroase, uneori contradictorii sau chiar opuse. Prin urmare, definirea scopului și obiectivelor intervenției de arhitectură va presupune ierarhizarea nevoilor și asumarea (justificată) a deciziilor cu privire la nevoile adresate prin proiect.

Actori [*stakeholders*] – toate categoriile de beneficiari direcți și indirecti (utilizatori, finanțatori, dezvoltatori etc.) asupra cărora proiectul propus are orice fel de impact, în orice măsură.

Viitorul arhitect/arhitectul trebuie să fie conștient de faptul că arhitectura propusă poate avea implicații majore asupra actorilor, putând nu doar să rezolve, ci și să accentueze sau creeze noi probleme. De exemplu, într-o perspectivă antropologică, o intervenție arhitecturală poate contribui, prin elementele sale, la accentuarea inegalității sociale, inegalității în utilizarea spațiului public urban, sau, din contră, la dezvoltarea unei atmosfere incluzive. Pentru a înțelege cât de fină este trecerea de la inegalitate la incluziune ne putem gândi la diferențe în conformarea accesului într-o clădire, la acele elemente de arhitectură care pot indica oricărui trecător (1) că ceea ce se află dincolo de ușă îi este accesibil, (2) că trebuie să cunoască dinainte ce se află dincolo de ușă pentru a ști dacă poate intra, (3) că doar anumite categorii de oameni pot pătrunde în clădire. Diferențele de mai sus nu trebuie privite ca un dat. Pentru a înțelege impactul conformării trebuie să ne gândim la ceea ce înseamnă pentru trecători, cel puțin la nivel psihic și social, a percepe a avea sau nu drept de acces.

Totuși, în contextul dezvoltat mai sus, flexibilitatea și diversitatea spațială pot deveni instrumente de arhitectură esențiale în rezolvarea provocărilor de acest fel, instrumente care de altfel își găsesc corespondent în conceptele antropologice de flexibilitate și diversitate, după cum vom vedea în paginile următoare. A nu răspunde neapărat explicit nevoilor poate crea premisele negocierii și transformării spațiului în loc [*place-making*], aproprierii [*place attachment*], negocierii limitelor și utilizării spațiului. A permite interacțiunea (directă sau indirectă) a utilizatorului cu spațiul poate conduce la dezvoltarea creativității acestuia, la dezvoltarea unor noi relații și la dezvoltarea unor noi valențe ale obiectului de arhitectură prin prisma utilizării creative.

„use can be a creative activity through which each user constructs a building anew”
(Hill, 2003: 2)

Categoriile de actori, probleme de natură socială, nevoi, relații în interiorul și în afara categoriilor, dar și tipurile de intervenție (ca adresare a unui scop cu impact social), utilizări, rezolvări, concepte socio-antropologice și arhitecturale potrivite contextului rezultă în urma unei cercetări temeinice.

„The reason why we research is so that we can create the best sorts of places for particular people, at particular times, doing particular things.”
(Augustin & Coleman, 2012: 45)

Cercetarea (desfășurată pe tot parcursul procesului de proiectare) poate influența design-ul în diferite moduri. Urmărind influențele identificare de Augustin & Coleman în *The Designer's Guide to Doing Research: Applying Knowledge to Inform Design* (2012 Cap. 1 - Design Research and Its Influence on the Practice of Design), din punct de vedere al impactului social cercetarea poate constitui:

- _ un mijloc de raportare a nevoilor la strategii de design;
- _ un mijloc de adresare a reformei sociale – un exemplu relevant, în acest context, în reprezintă viziunea și abordarea lui Teddy Cruz care consideră că arhitectul trebuie să își asume rolul de activist, contribuind, prin arhitectură, la reforme ale proceselor politice, economice, instituționale (Cruz, 2016) ce se traduc, mai departe, în impact social; în centrul viziunii sale sunt plasate categoriile defavorizate, marginalizate, aflate în zone de conflict;

- _ un mijloc de adresare a sustenabilității prin conștientizarea efectului arhitecturii asupra societății și mediului deopotrivă;
- _ un mijloc de recunoaștere și valorificare a diferențelor culturale.

„This is the task of design research today, designing the conditions for socio-economic and environmental justice from which a more experimental architecture can emerge. “
(Cruz, 2016: 216)

Raportare la obiective didactice

Temele-cadru de proiectare ale UAUM fac deseori trimitere, prin obiectivele didactice stabilite pentru fiecare în parte, la analize sau cel puțin elemente de analiză antropologică. Urmărind cu precădere obiectivele didactice ale Departamentului Sinteza Proiectării de Arhitectură vom sublinia, în cele ce urmează, direcțiile ce vizează o abordare cu precădere antropologică.

Impact social. Caracteristicile obiectului de arhitectură propuse (sau determinate în urma cercetării) – de la amplasarea în contextul urban, în sit, până la conformarea volumetrică și spațial-funcțională – pot avea un impact pozitiv sau negativ asupra categoriilor de actori. Aceste efecte trebuie înțelese (prin raportare la realitățile cu care se confruntă actorii, privite în complexitatea lor), dar și asumate ca urmare a conștientizării faptului că aceeași rezolvare poate avea impact diferit asupra unor categorii diferite de actori. Printre efectele de bază ce pot fi avute în vedere se numără, de exemplu, posibilitatea apropiării spațiului și funcțiunii, posibilitatea adaptării spațiului în timp și/sau la nevoi diverse.

Într-o perspectivă antropologică, interacțiunea dintre clădire și utilizatori primează încă din faza cercetării și abordării conceptuale. Aprecierea gradului și tipului de flexibilitate a unei clădiri prin raportare la utilizatori poate conduce la determinarea anumitor tipuri de limite și relații între spații, între funcțiuni, între potențialii utilizatori. Creativitatea (capacitatea creativă a) utilizatorilor în interacțiunea lor cu spațiul se poate transforma, în acest caz, în resursă (Hill, 2003).

Categorii de utilizatori. Analiza tuturor categoriilor de utilizatori și înțelegerea problemelor și nevoilor lor specifice trebuie să se facă pe baza unor cercetări corect construite. Îndepărtarea de presupuneri, păreri preconcepute, evitarea concluziilor pe baza unor date insuficiente, evitarea judecăților de valoare, ocolirea alegerii unor modele care nu corespund contextului local sunt obligatorii într-o abordare corectă din punct de vedere antropologic. Asumarea unei poziții arhitecturale ar trebui să se facă doar în urma înțelegerii în profunzime a realităților și problemelor majore cu care se confruntă actorii. Această poziție asumată poate miza, chiar, pe înțelegerea rolului mediator al arhitecturii în transformări sociale. Nu trebuie pierdut din vedere, însă, faptul că deciziile asumate și integrate în proiectare devin moduri de clasificare și ierarhizare a nevoilor beneficiarilor, de unde rezultă responsabilitatea socială a arhitectului în fața temei abordate și categoriilor de oameni afectați prin propunere.

Relația public-privat. Gestionarea relației public-privat (nu doar prin intermediul limitelor construcției propuse sau conformării accesului, ci și prin intermediul relațiilor facilitate, alăturării de funcțiuni etc.) este determinantă în abordarea unor concepte socio-antropologice precum: identitate/identități, egalitate de șanse, lupta împotriva discriminării, valori, libertate de exprimare, împuternicire (*empowerment*), incluziune etc. Conformarea arhitecturală poate

încuraja sau inhiba anumite comportamente, efectele resimțindu-se la diferite scări urbane – în funcție de program și propunere, aceeași clădire poate avea nu doar efecte la scară locală, ci și la nivelul întregului oraș.

Realități. Fenomenul social trebuie relaționat cu aspecte de ordin istoric, cultural, psihologic, politic, economic, tehnologic etc. pentru o înțelegere în profunzime a problemelor și nevoilor și identificarea unor soluții valide. Căutarea de soluții posibile la probleme reale, actuale, de ordin social trebuie să se facă prin raportare la istoria apariției și transformării lor, la efecte psihologice atât ale problemei, cât și ale rezolvării (înțelegerea faptului că rezolvarea propusă trebuie să poată fi apropiată de către actorii cărora le este impusă), la realitatea politică și jocurile de putere care pot influența implementarea etc. Analizarea posibilităților reale de utilizare și/sau apropiere a clădirii propuse trebuie raportată la cei cărora le este destinată, dar și la celelalte categorii de actori afectați (pozitiv sau negativ) de prezența obiectului propus. Arhitectura poate avea efecte asupra culturii, economiei, sănătății fizice și psihice, relațiilor interumane, relațiilor de putere etc. din interiorul comunităților în mijlocul cărora este inserată etc. Adecvarea arhitecturii la context, din punct de vedere antropologic, se bazează pe înțelegerea relației dintre actor – funcțiune – imagine arhitecturală – elemente de arhitectură.

Efecte în timp. Impactul propunerii asupra actorilor, la diferite scări, trebuie avut în vedere în timp, pe termen scurt, mediu și lung. Anumite transformări ale nevoilor în timp pot fi preconizate, prin proiectare putându-se prevedea posibilități de adaptare a arhitecturii la societatea aflată într-o continuă schimbare, la transformările tehnologice rapide, sau chiar la nevoia de gestionare a situațiilor de risc – secetă, cutremure, schimbări climatice, pandemii etc. Obiectul de arhitectură trebuie înțeles drept element cu impact – ca prezență arhitecturală și funcțiune – în timp și la diferite scări. În acest context devine foarte importantă evaluarea corectă a scării efectelor – de la scara comunității, la scara localității sau chiar scară națională/internațională.

Cercetare – criterii, concepte

Identități. Conceptul de identitate/identități este un concept de bază în antropologie prin intermediul cărora indivizii sau colectivitățile se identifică sau, din contră, se diferențiază de ceilalți. Identitatea reprezintă "sensul de sine" al unui individ, aflat într-o structură socială dată. Acesta se manifestă în comportamente, stiluri de viață, decizii, preferințe etc. Identitățile sunt asumate și comunicate celorlalți prin intermediul unor elemente ce țin de modurile de manifestare enumerate mai sus, dar și atribuite individului sau comunității de către ceilalți (Jaffe & de Koning, 2016b). Prin urmare identitățile sunt construite social, depinzând nu numai de contextul în mijlocul cărora se dezvoltă, ci și de raportul dinamic dintre modul în care indivizii vor să fie și sunt priviți. Identitatea este fluidă, depinde de factori exteriori; structura exterioară individului îi garantează propria identitate, prin urmare, se creează o dependență de relația cu ceilalți pentru a fi identificat. Acest raport determină inclusiv poziționarea individului sau comunității în contextul urban, având impact asupra modului în care spațiul este utilizat și experimentat. Nu orice spațiu, fie chiar public, este accesibil oricui. Bariere de naturi diferite, sentimentul de a te simți sau nu bine-venit într-un spațiu, elemente de natură politică, economică, administrativă etc. sunt motive pentru care anumite identități se manifestă sau nu în anumite contexte. Arhitectura poate, prin elementele sale, susține, accentua dar se poate și opune dreptului indivizilor și comunităților de a-și construi, exprima, negocia propria identitate într-un spațiu.

„Urban lifestyles and leisure activities – from fashion, music and shopping preferences to how and where people choose to relax and socialize – are not only about economic processes or class distinction. They are also very much ways of expressing and negotiating cultural identities and political viewpoints, but, importantly, they are also ways of just having fun or even seeking an escape from everyday concerns of economy and politics.”
(Jaffe & de Koning, 2016a: 95)

Egalitate/inegalitate socială. Orice drept ce poate fi încălcat, precum și orice acces la resurse materiale sau imateriale ce poate fi controlat, conduc la egalitate sau inegalitate (dacă este asigurat în mod discriminatoriu). Inegalitățile economice, educaționale, ocupaționale, de gen sau vârstă sunt amplificate de multe ori chiar prin elemente de design urban și/sau arhitectură precum: proliferarea comunităților închise [*gated communities*], infrastructură ce taie accesul direct al anumitor comunități la servicii, imagine arhitecturală neaccesibilă, rezolvare planimetrică ce nu facilitează orientarea în spațiu [*wayfinding*] sau spațiile neadaptate nevoilor persoanelor cu dizabilități etc. Configurările urbane și arhitecturale pot, așadar, exacerba inegalitatea socială, dar rezolvarea incluzivă a acestora nu poate combate singură discriminarea. Lupta împotriva discriminării prin mijloace urbanistice și arhitecturale trebuie susținută de procese sociale de conștientizare și combatere a stigmatului (și invers) (Jaffe & de Koning, 2016c). De la dreptul de a consuma sau nu un produs într-un anumit spațiu, la dreptul de a „consuma” sau nu un spațiu, inegalitățile structurale conduc la inegalități urbane și invers.

„Inequalities – of income, consumption, opportunities for mobility, degrees of security or overall life chances – are rendered especially durable in their spatial expression as patterns of segregation, inequities in physical access, disparate urban environments, differential patterns of mobility and fixity.”
(Tonkiss, 2013: 20)

Vorbind de sustenabilitate socială, Fermín Rodríguez Gutiérrez identifică o serie de drepturi urbane (2013: 223) care, în contextul nostru, pot fi interpretate și privite drept surse ale egalității/inegalității:

- _ dreptul de acces, acceptare și integrare în contexte urbane diversificate, multifuncționale și complexe;
- _ dreptul de acces la servicii și infrastructuri (în special dreptul la mobilitate nerestricționată);
- _ dreptul de a avea acces la spații publice de calitate ce încurajează dezvoltarea de relații interpersonale, construirea de comunități (și identități);
- _ dreptul de a construi și exprima identități colective, de a apropria sau construi spații în care aceste identități să se poată manifesta;
- _ dreptul de a participa în procese de luare de decizie cu privire la spații urbane utilizate.

O problemă precum egalitatea/inegalitatea nu poate fi rezolvată doar prin abordări arhitecturale, ci privind în perspectivă relații în teritoriu, relații între actorii implicați, relații sociale, economice, politice, istorice, culturale etc.

Diversitate și incluziune. Manifestarea identităților diverse ale utilizatorilor într-un același spațiu poate fi dificilă date fiind condițiile diferite la care spațiul trebuie să răspundă și elementele diferite pe care trebuie să le conțină pentru a crea premisele aproprierii. În acest

context, diversitatea și flexibilitatea spațială și funcțională poate susține diversitatea socială. Construirea artificială a unui spațiu incluziv, însă, nu conduce neapărat la obținerea unui mediu incluziv (Mendes et al., 2017), dacă nu e susținut, de exemplu, de cadrul legislativ, administrativ, social, cultural – ce poate fi, de altfel, construit în paralel. Un spațiu care încurajează diversitatea socială face posibil dialogul, negocierea și astfel găsirea unui echilibru între indivizii și comunitățile care se intersectează în spațiul respectiv.

Este evident că jocuri de putere se pot manifesta oricând, putând conduce la răsturnarea caracterului incluziv al spațiului. Tocmai de aceea proiectarea unui spațiu al diversității și flexibilității trebuie să țină cont de multe elemente, ghidând comportamente, contribuind la educarea treptată a utilizatorilor către toleranță, acceptare reciprocă, apoi dialog și chiar colaborare – către un mediu incluziv. O utilizare continuă a spațiilor publice, de exemplu, facilitată prin intermediul unei proiectări care are în vedere cadrele de timp și activitățile în care utilizatorii au nevoie să se implice sau serviciile la care au nevoie să aibă acces devine o utilizare sustenabilă care asigură întâlnirile între oameni/comunități și interacțiunea socială (vezi Stickells, 2008; Tonkiss, 2013). Astfel de intersecții și interacțiuni pot sta la baza unor utilizări creative care să transforme, într-un mod dinamic, atât relația utilizatorilor cu spațiul, cât și relații între utilizatori.

„A mix of functions supports more ‘vital’ urban spaces that are better used by a range of users, and open up opportunities for social encounter and interaction.”

(Tonkiss, 2013: 165)

Mobilitate. Dreptul de a circula – liber și oriunde prin oraș, către orice fel de spațiu, servicii, facilități, folosind orice mijloc de transport – și mai ales de a alege modul de a circula joacă un rol major în contextul inegalității discutate mai sus (Kuoppa, 2013). Asigurarea dreptului de a circula și accesului, însă, nu sunt suficiente în asigurarea mobilității care ia în calcul și gradul de siguranță, gradul de confort, lejeritatea utilizării anumitor căi sau mijloace. Dincolo de restricții impuse sau autoimpuse, mobilitatea – ca necesitate, dar și preferințe ce generează ritmuri urbane (Mareggi, 2013) – este strâns legată de condiția socială, de posibilități (Colleoni, 2013) și nu în ultimul rând de identitate.

“Social groups move through the city in different ways: individually or collectively, effortlessly or with difficulty, on foot, by car and by public transport. Mobilities shape and are shaped by identities”

(Jaffe & de Koning, 2016c: 43)

Mobilitatea constituie un element esențial în construirea identității și a relațiilor cu ceilalți, a relațiilor cu spațiul, cu orașul nu doar prin (modul de) deplasare în sine, ci și prin tot ceea ce se întâmplă în timpul deplasării. Timpul dedicat deplasării este încărcat de semnificații și contribuie la determinarea poziționării individului în context social urban (Miciukiewicz & Vigar, 2013). Totodată, mobilitatea, așa cum a fost conturată mai sus, poate sta la baza unor procese sociale importante precum emanciparea, împuternicirea, incluziunea etc.

„Different performances of movement, such as walking, cycling or bus riding, are increasingly considered emancipatory practices through which individuals gain power to renegotiate meanings of self and the city.”

(Miciukiewicz & Vigar, 2013: 176)

Caracter informal. Dincolo de cadrele instituționale, oficiale, legale, au loc o serie de procese informale care acoperă lipsuri, satisfac nevoi de naturi diferite, doleanțe. De exemplu, economia informală se referă la orice tip de activitate ce presupune câștiguri materiale, aflată la limita sau în afara legii și deci nemonitorizată și neprotejată de stat. O astfel de economie poate asigura, însă, supraviețuirea categoriilor defavorizate la fel cum se întâmplă și în cazul locuirii informale care asigură condiții de locuit (deși de multe ori improprie) unor oameni care nu au acces sau nu își permit să acceseze în mod legal forme de locuire. Pe lângă forme de comerț sau locuire informale putem vorbi de educație informală, acces la servicii informale de sănătate, urbanism informal (Tonkiss, 2013) etc. O analiză a sectorului informal oferă, de fapt, o imagine a ceea ce cadrul legal nu poate acoperi sau satisface, scoate la iveală probleme profunde de ordin social, economic, negocieri ale spațiului și puterii. Poate evidenția modul în care indivizi, comunități, societăți își negociază și rezolvă situații de criză. Înțelegerea mecanismelor care au dus la dezvoltarea sectorului informal poate contribui la găsirea de soluții specifice, inovatoare. În acest context arhitectul își poate asuma (prin arhitectură) rolul de activist, mediind relația dintre cadrul formal și cel informal, dintre politici impuse și organicitatea unor rezolvări născute în mijlocul comunităților care se confruntă efectiv cu problemele vizate (Cruz, 2016).

Unele societăți au inclus deja aspecte de ordin informal în cadrul lor legal, devenind mai flexibile și permissive. Urbaniști și arhitecți (în mijlocul unor echipe interdisciplinare) proiectează bazându-se pe elemente identificate în contexte informale sau chiar pentru a accentua avantajele utilizării informale.

„I see informal urbanisation as the site of a new interpretation of community, citizenship and praxis, where emergent urban configurations produced out of social emergency suggest the performative role of individuals constructing their own spaces.”
(Cruz, 2016: 215)

Impact

Prin proiecte de arhitectură se poate avea în vedere impactul social în mod direct (transformându-l în scop) sau indirect (prin prisma unor abordări de altă factură dar care nu ignoră posibilele efecte asupra utilizatorilor).

Impactul așteptat este strâns legat de context și nu poate fi pronunțat în lipsa unei cunoașteri profunde a acestuia. Vom menționa, totuși, câteva scopuri pe care viitorul arhitect/arhitectul și le poate asuma, scopuri ce pot fi atinse prin arhitectură – prin program propus, prin funcțiuni, prin relații între funcțiuni dar și între interior și exterior, prin configurare spațială și volumetrică, prin materiale și sisteme implementate etc.:

- facilitarea interacțiunii dintre actori aparținând unor categorii sociale diferite ce activează în contextul dat urmărind dezvoltarea sustenabilității sociale – de exemplu, o bună gestionare a dezvoltării unei rețele locale de asigurare a accesului la bunuri și servicii poate contribui la valorizarea muncii fiecăruia și lupta împotriva stigmatului generat uneori de diferențele ocupaționale;
- adaptarea spațiului construit la nevoile specifice ale anumitor categorii sociale – de exemplu: adresarea problemelor ridicate de munca de acasă familiilor cu copii mici în contextul pandemiei, adresarea problemelor și nevoilor persoanelor după pensionare etc.

- _ creșterea condițiilor de viață și șanselor de dezvoltare personală – ce nu se poate face decât cunoscând statutul actual al actorilor vizați și raportându-l la ceea ce ar însemna un progres adecvat, ce poate fi adresat prin elemente de arhitectură;
- _ revitalizarea/reactivarea spațiului construit, transformându-l într-un spațiu incluziv, adresat fără discriminare actorilor ce activează în contextul dat – ceea ce presupune libertatea de exprimare, de apropiere, sentimentul de siguranță în utilizarea spațiului;
- _ regăsirea/reconstruirea unei identități a locului raportată la identitățile actorilor.

În perspectivă antropologică, o intervenție arhitecturală într-un context dat trebuie să țină cont de diversitate în complexitatea ei, să evite să contribuie la discriminare, să fie angrenată în viața actorilor și totodată să angreneze procese pozitive de transformare socială, economică, politică etc., să faciliteze negocierea spațiilor, utilizărilor ca mod de găsire a unui echilibru propriu, să încurajeze dezvoltarea sustenabilă etc.

Exemple

Inner-City Arts Campus – Michael Maltzan Architecture, 2008, Los Angeles, SUA (Pearson, 2009)

Dar fiind amplasamentul, proiectul nu răspunde numai temei, ci și unor probleme de ordin social și politic cu care comunitatea din Skid Row, Los Angeles se confrunta. Prin programe de artă și *performance*, Inner-City Arts deservește un număr mare de copii și tineri în situații de risc (proveniți din familii sărace sau chiar fără adăpost), asigurându-le nu doar un loc în care învață prin artă, ci și un loc în care sunt în siguranță, în care își construiesc identitatea, comunică și învață ce înseamnă responsabilitatea socială față de comunitate – „un loc al speranței, un nou început pentru copiii cu probleme” (Pearson, 2009).

R/GA Headquarters – Foster+Partners, 2017, New York, SUA (Hustwit, 2016; *R/GA / Foster + Partners*, 2017)

Foster+Partners inovează, prin acest proiect, conceptul de spațiu de birouri în strânsă legătură cu domeniul de activitate al beneficiarului – R/GA oferă servicii de asistență a firmelor în vederea adaptării la noile tehnologii și la schimbări în obiceiurile de consum. Proiectul se dezvoltă în jurul ideii de intersecție a spațiului fizic și spațiului digital, punând accent pe nevoile angajaților și clienților (luând în considerare inclusiv posibilități de adaptare în timp), pe intersecții și comunicare (voite sau întâmplătoare). Prin proiect se are în vedere susținerea creativității, inovației, creșterea performanțelor prin creșterea calității spațiului.

Médecins du Monde, Anderlecht, Belgia (Bruno et al., 2018)

Proiectul, dezvoltat în cadrul laboratorului de cercetare aplicată și critică urbană Metrolab Brussels, vizează facilitarea construirii unei comunități în Cureghem, Anderlecht, pornind de la schimbările sociale și dezvoltările urbane ce generează sau se așteaptă a genera tensiuni. Plecând de la nevoia creșterii nivelului economic al populației din Cureghem care să permită, mai apoi, dezvoltarea infrastructurii sociale și de la probleme de accesibilitate la sistemul medical, echipa și-a conturat propunerea în jurul scenariului extinderii dreptului la servicii de sănătate pentru a acoperi un context altfel informal – cel al oamenilor fără adăpost, al refugiaților, imigranților fără forme legale etc.

Recomandări bibliografice

Jaffe, R., & de Koning, A. (2016). *Introducing Urban Anthropology*. Routledge.

Volumul abordează teme actuale de antropologie în strânsă legătură cu spațiul urban în care se manifestă, explicând mecanisme de constituire și subliniind complexitatea fenomenelor sociale asociate. Teme: locuri urbane; mobilități urbane; viața socială în spațiul public; economii urbane; consum, petrecerea timpului liber și stiluri de viață; orașe și globalizarea; planificarea orașului; orașe, cetățenie și politici; violență, securitate și control social.

Henckel, D., Thomaier, S., Könecke, B., Zedda, R., & Stabilini, S. (Eds.). (2013). *Space–Time Design of the Public City* (Vol. 15). Springer.

Volumul dezvoltă o serie de perspective spațio-temporale asupra orașului, centrate pe locuitori și utilizare. Teme: ritmuri urbane și diversitate (utilizările orașului raportate la timp, recuperarea nopții în context urban); mobilitate și acces (spațiul urban în mișcare, dreptate socială); politici urbane referitoare la timp (dreptul la oraș).

Hill, J. (2003). *Actions of architecture: Architects and creative users*. Routledge.

Autorul privește arhitectura a fi (re)creată prin utilizare și consideră că utilizatorul și creativitatea sa în interpretarea și utilizarea spațiului trebuie luate în considerare de către arhitect în procesul de proiectare.

Referințe

Augustin, S., & Coleman, C. (2012). *The Designer's Guide to Doing Research: Applying Knowledge to Inform Design*. John Wiley & Sons, Inc.

Bruno, A., de Azevedo Nascimento, E. A., Milic, P., Orlek, J., Ranzato, M., Théréné, M., Thielemans, F., Tilman, A., Van Ngoc, H., & Vignes, M. (2018). Site 2. Médecins du Monde: Collective health. În M. Berger, B. Moritz, L. Carlier, & M. Ranzato (Ed.), *Designing Urban Inclusion* (pp. 78–99). L.Capitan.

Colleoni, M. (2013). Mobility, Accessibility and Social Equity: A Comparative and Interdisciplinary Empirical Study in the Metropolitan Areas of Milan, Bologna and Turin. În D. Henckel, S. Thomaier, B. Könecke, R. Zedda, & S. Stabilini (Ed.), *Space–Time Design of the Public City* (Vol. 15, pp. 137–156). Springer.

Cruz, T. (2016). Returning Duchamp's Urinal to the Bathroom? On the Reconnection between Artistic Experimentation, Social Responsibility and Institutional Transformation. În M. Fraser (Ed.), *Design Research in Architecture: An Overview*. Routledge.

Gutiérrez, F. R. (2013). City, Urbanism, Social Sustainability and the Right to the City. În D. Henckel, S. Thomaier, B. Könecke, R. Zedda, & S. Stabilini (Ed.), *Space–Time Design of the Public City* (Vol. 15, pp. 217–225). Springer.

Hill, J. (2003). *Actions of architecture: Architects and creative users*. Routledge.

Hustwit, G. (2016). *Workplace: The Connected Space Documentary*. <https://www.rga.com/about/workplace>

Jaffe, R., & de Koning, A. (2016a). Consumption, leisure and lifestyles. În *Introducing Urban Anthropology* (pp. 87–100). Routledge.

Jaffe, R., & de Koning, A. (2016b). *Introducing Urban Anthropology*. Routledge.

Jaffe, R., & de Koning, A. (2016c). Urban mobilities. În *Introducing Urban Anthropology* (pp. 41–54). Routledge.

Kuoppa, J. (2013). Beyond Vague Promises of Liveability: An Exploration of Walking in Everyday Life. În D. Henckel, S. Thomaier, B. Könecke, R. Zedda, & S. Stabilini (Ed.), *Space–Time Design of the Public City* (Vol. 15, pp. 157–170). Springer.

Mareggi, M. (2013). Urban Rhythms in the Contemporary City. În D. Henckel, S. Thomaier, B. Könecke, R. Zedda, & S. Stabilini (Ed.), *Space–Time Design of the Public City* (Vol. 15, pp. 3–20). Springer.

Mendes, M. M., Sá, T., & Cabral, J. (Ed.). (2017). *Architecture and the Social Sciences—Inter- and Multidisciplinary Approaches between Society and Space*. Springer. <https://www.springer.com/us/book/9783319534763>

Miciukiewicz, K., & Vigar, G. (2013). Encounters in Motion: Considerations of Time and Social Justice in Urban Mobility Research. În D. Henckel, S. Thomaier, B. Könecke, R. Zedda, & S. Stabilini (Ed.), *Space–Time Design of the Public City* (Vol. 15, pp. 171–185). Springer.

Pearson, C. A. (2009, februarie 19). Inner-City Arts, Phase III. Michael Maltzan designs a place of hope and creativity for Inner-City Arts in Los Angeles. *Architectural Record*, 197(2). <https://www.architecturalrecord.com/articles/8145-inner-city-arts-phase-iii>

R/GA | Foster + Partners. (2017). [Foster + Partners]. <https://www.fosterandpartners.com/projects/r-ga/>

Stickells, L. (2008). Flow Urbanism. The heterotopia of flows. În M. Dehaene & L. de Cauter (Ed.), *Heterotopia and the City: Public Space in a Postcivil Society* (pp. 247–257). Taylor & Francis e-Library.

Tonkiss, F. (2013). *Cities by Design: The Social Life of Urban Form* (1 edition). Polity.